

Mutavassıtın ve Edebi Tenkid, Diyarbakır 1991; a.m.f., "Malûmat Mecmuası ve Muallim Nâci Efendi", TDA, sy. 66 (1990), s. 69-76; a.m.f., "Malûmat", TDEA, VI, 128-129; Siddık Bıyık, *Musavver Malûmat Mecmuası'nın (8-11) Ciltlerindeki Edebi Makaleler ve Tahlilî Fihrist* (doktora ön çalışması, 1979), Atatürk Üniversitesi Ed. Fak.; Hasan Duman, *Katalog*, s. 229-231; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret: Devir, Şahsiyet, Eser*, İstanbul 1987, tür.yer.; Ali Değirmenci, *Malûmat Mecmuası: 1-26. Sayılar* (yüksek lisans tezi, 1994), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdullah Uçman, *Edebiyat-ı Cedide'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup*, İstanbul 1997, tür.yer.; Ramazan Kaplan, *Klasikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)*, Ankara 1998; Necat Birinci, "Muktebes-Abes Tartışmasından Önce Kulak İçin Kayı", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2000, s. 119-126; *Mehmed Rauf'un Anıları* (haz. Rahim Tarım), İstanbul 2001, s. 54, 56, 106; "Mehmed Tahir", TDEA, VI, 222; Orhan Koloğlu, "Malûmat", *DBİst.A*, V, 283.

ABDULLAH UÇMAN

MÂLÛMATÇI MEHMED TÂHİR (1864-1912)

Gazeteci,
matbaacı ve yayımcı.

Hayatının ilk yıllarına dair çok az bilgi vardır. Sadece annesinin Recâizâde Mahmud Ekrem'in oğlu Emced'e sütanneliği yaptığı ve bir kız kardeşi olduğu bilinmektedir. *Ma'lûmât* dergisini çıkardığı için Mâlûmatçı olarak şöhret bulmuştur. Baba Tâhir diye tanınması imzasına eklediği Babanzâde unvanından dolayıdır. Muarızları tarafından her ne kadar eğitimsiz ve cahil olduğu sürekli vurgulanmışsa da gazeteci ve matbaa sahibi olarak yaptıkları belli bir seviyede eğitim gördüğü izlenimini vermektedir.

1298 (1881) yılında Direklerarası'nda çaycılık yapmaya, bir süre sonra da Ahmed İhsan'ın (Tokgöz) akrabalarından birinin selâmlık dairesindeki toplantılara devam etmeye başladı. Burada kurduğu ilişkiler sayesinde *Vakit* gazetesinin Direklerarası muhabiri oldu. Gazeteci olarak yaptıklarının beğenildiği, *Vakit* gazetesinin yazı kurulu tarafından övülmesinden ve hakkında neşideler çıkmasından anlaşılmaktadır.

Vakit'ten sonra *Tercümân-ı Hakikat*, *Saadet* ve *Servet* (1305/1887-88) gazetelerinde muhabirlik yaptı. Ancak gazeteci ve yazar olarak yaptıklarından rahatsızlık duyulması üzerine Dâhiliye müstesharı Reşid Bey tarafından Sinop'a sürüldü. Bir süre sonra Sinop tahrirat müdürü oldu ve İstanbul gazetelerine Sinop'tan

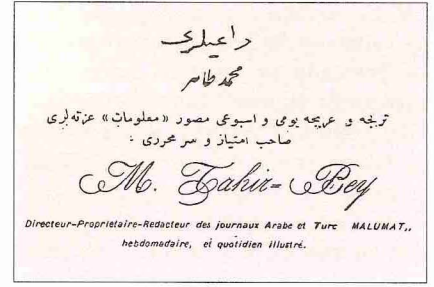
yazılar yazmaya başladı. Reşid Bey'in görevinden ayrılması üzerine İstanbul'a döndü.

Meşrutiyet'in ilânının ardından 26 Temmuz 1908'de çıkan aftan yararlandı. Âdi suçtan hapis yatan Mehmed Tâhir Bey, kız kardeşinin parayla kiraladığı insanların omuzlarında hürriyet kahramanı olarak evine döndü. Yeniden gazete ve dergi çıkarmak istediye de engellendi. "Yaşasın Abdülhamid" başlığıyla yayımladığı *İlâve-i Ma'lûmât*'ı topladığı insanların eline vererek Bâbîâlî'de gösteri yaptırdı. Ancak kanuna göre işlediği suçtan dolayı gazete çıkaramayacağı için bu ilâve toplatıldı ve hakkında soruşturma başlatılınca matbaasını elden çıkarmak zorunda kaldı. Otuzbir Mart Vak'ası'na adının karışması üzerine Trablusgarp'a sürüldü. Buradan Napoli'ye kaçtı, ardından Paris'e gitti. Napoli'de Şark Ticaret-i Bahriye Odası, Paris'te Şark Acentesi adıyla iş yeri açıtsa da ticarete başarılı olamadı. İstanbul'dan tanıdığı ve evinde misafir ettiği bir kişi mücevherlerini çalınca üzütünden felç oldu. Mehmed Tâhir Bey'in ölümü dolayısıyla Ahmed İhsan'ın kaleme aldığı yazının tarihi 3 Şubat 1327 (16 Şubat 1912) olduğuna göre Paris'te Şubat ayı başlarında vefat etmiş olmalıdır.

Sosyal ilişkileri çok güçlü olan Mehmed Tâhir Bey, Türk basın ve yayın tarihine özellikle olumsuz davranışlarıyla damgasını vurmuş bir kişidir. Hüküm giydikleri dışında kendisine isnat edilen suçlar şu başlıklar altında toplanabilir: Yalan haber hazırlayıp şantaj yaparak rüşvet alma (Terkos Su Kumpanyası'ndan Terkos gölünde domuz ölüsü bulunduğu dair bir haberi yazmama karşılığında aldığı para); yazarın izni olmadan yazısını gazetesinde yayımlama (Recâizâde'nin *Şemsâ'sı*); Yıldız Sarayı'na jurnal verme (Dr. M. Paşa ve Baba Tâhir'in jurnalıyla *Servet-i Fünûn*'un kapanması, derginin yazar ve so-

Mâlûmatçı
Mehmed
Tâhir

Mâlûmatçı Mehmed Tâhir'in kartviziti

rumlularının mahkemeye verilmesi); matbaasında bastığı muhalif yayınları Jön Türkler'in Mısır'da yayımladığını söyleyerek saraya sunması; yabancılara sahte nişan, rütbe satma ve isimlerini gazetesinde yayımlama. 1903 yılında nişan sahtekârlığından hakkında soruşturma açılarak tutuklanmış ve mahkeme sonucunda on beş yıla mahkûm edilmiştir. Kaynaklarda, sahte nişan işinde kendisiyle iş birliği yapanları tanımlamak için "Baba Tâhir Dârülfünunu mezunlarından biri" ifadesine rastlanmaktadır.

Ahmed Râsim'in gazeteciliğe adım atmasını sağlayan, hakkında en olumsuz yazıları yazan Ahmed İhsan'ın kitabını matbaasında basan da Mehmed Tâhir Bey olmuştur. Bazan ödediği yüksek telif ücretiyle diğer gazete sahiplerine göre daha cömert olarak tanınmıştır. *Bahar* dergisini çıkarmak istediğinde ilk yazı aldığı kişiler arasında Recâizâde Mahmud Ekrem, eski Maarif nâzırı Kemal Paşa, *Tarîk* başmuharriri Sâid Bey de bulunmaktadır. Saraya olan yakınlığı neticesinde rütbe-i bâlâ, birinci rütbeden Osmânî ve Mecidî nişanları, sanâyî-i nefise ve liyakat madalyalarıyla ödüllendirilmiş, matbaasında çalışan her kademedeki görevlinin nişan ve madalya ile taltifini sağlamıştır. Bâbîâlî caddesinde üç konağı birleştirerek meydana getirdiği gazete idarehane değişik çevrelerden kişilerin bulunduğu bir yer haline gelmiştir.

Sahibi ve sorumlu kişi olarak Mehmed Tâhir Bey'in adının geçtiği gazete ve dergiler şunlardır: *Bahar* (1299/1883, 19 sayı, on beş günlük), *Ma'lûmât** (1311-1319/1895-1903, dergi, 423 sayı, haftalık), *Servet* (1314-1318/1898-1903, 2088 sayı, günlük), *İrtikâ* (1315-1319/1899-1904, 251 sayı, haftalık), *Musavver Fen ve Edeb* (1315-1319/1899-1903, 222 sayı, haftalık).

Mehmed Tâhir Bey'in kitap yayıncılığı Türk kitap ve matbaacılık tarihi bakımından önemlidir. M. Seyfettin Özege kataloguna göre Matbaa-i Tâhir Bey'de 1311-1319 (1895-1903) yılları arasında doksan beş kitap basılmış görülmektedir. Bunlar arasında Türkçe-Arapça-Fransızca, Farsça-Türkçe-Fransızca sözlüklerle Fransızca kitaplar da bulunmaktadır. Ayrıca Tâhir Bey'in, Matbaa-i Âmire kapatıldığına bir kısım resmî dokümanların ve gerçekte yapılmayan bir nüfus sayımı için birkaç milyon Tezkere-i Osmâniyye'nin basımı imtiyazını elde ettiği bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud, *Haftiyelerin Listesi*, İstanbul 1909, s. 48-49, 65-67; Ahmed Râsim, *Matbuât Hâtıralarından: Muharrir, Şair, Edib*, İstanbul 1924, s. 89-94; Ahmed İhsan Tokgöz, *Matbuât Hâtıralarım* (haz. Alpay Kabacalı), (İstanbul 1930-31), İstanbul 1993, I-II, tür.yer.; a.mlf., "Osmanlı Matbuatı: Mâlumâtçı Baba Tâhir", *Servet-i Fünûn*, sy. 1080 (1912), s. 337-340; Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl* (İstanbul 1936), İstanbul 1969, s. 423; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihinin Dair Bilgiler ve Hatıralar*, İstanbul 1962, s. 8-11, 155; a.mlf., *Basın Tarihimizde Parazitler*, İstanbul 1967, s. 11-14; Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları*, İstanbul 1971, s. 197-202; Özege, *Katalog*, I-V, tür.yer.; Hasan Duman, *Katalog*, s. 5, 180-181, 229, 234-235, 354; Bilge Erçilasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Ankara 1996, s. 23, 77-80; "Malûmat", *TDEA*, VI, 128-129.

HATİCE AYNUR

MA'LUMİYYE

(المعلومية)

Allah'a bütün isim ve sıfatlarını bilip iman etmenin gerekliliğini ileri süren ve Hâricî fırkalarından birini oluşturan Acârîde'nin bir kolu
(bk. ACÂRİDE).

MÂLÛLBEB'Â

(مال البعية)

Halife ve hükümdarlar tarafından biat sırasında askerler, devlet erkânı ve ilmiye sınıfına dağıtılan cülûs bahşişi.

Resmî'l-bey'a, hakkü'l-bey'a, sılatü'l-bey'a, câzetü'l-bey'a da denilen ve temelde ücretli askerlere ek ödemeden ibaret olan bu uygulamaya bazan asker dışındaki kesimler de dahil edilmiştir. Bunun Emevîler devrinde ve Abbâsîler'in ilk döneminde bilinmediğini ileri sürenler olduğu gibi (*EJ²* [İng.], VI, 205) Emevî Halifesi I. Yazîd'in, düzenlenen törende yap-

tığı konuşmanın ardından orada bulunanlara konularına göre mal verilmesini, maaşlarının arttırılmasını ve derecelerinin yükseltilmesini emretmesini (Mes'ûdî, III, 86) uygulamanın ilk örneği olarak görmek de mümkündür. Ancak mâlûlbey'anın sistemli hale gelmesi ve düzenli biçimde uygulanmaya başlaması Abbâsîler zamanında gerçekleşmiştir. Abbâsî Devleti'nin kurucusu Ebü'l-Abbâs es-Sefâh'ın Kûfe'de biat aldıktan sonra atıyyeleri 100'er dirhem arttırması (Taberî, VII, 426), veliahtlıktan feragat eden İsmâ b. Mûsâ ile aile efradına Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından ödenen para (*a.g.e.*, VIII, 25), Muhammed el-Mehdî'nin ölümünün ardından halife olan Mûsâ el-Hâdî'nin ayaklanan askerlere iki yıllık maaşlarını peşin olarak ödemesi (*a.g.e.*, VIII, 188) gibi uygulamaların mâlûlbey'aya dahil olup olmadığı hususu açık değildir. Hârûnürreşîd iktidara geldiği zaman önemli bir meblağ bahşiş olarak dağıttığı gibi oğlu Emîn için biat alırken çeşitli hediyelerin yanında bir yıllık maaşı peşin ödemiştir (Ya'kûbî, II, 408). Bu uygulama, Hârûnürreşîd'den sonra halife ilân edilen Emîn'in Dîvânü'l-ceyş'e kayıtlı askerlere yirmi dört aylık maaşlarının karşılığı olan 3 milyon dirhemi dağıtarak onları kendisine biat etmeye çağırması (Taberî, VIII, 365) ve kardeşi Me'mûn'un askerlerin bir yıllık maaşını biat hakkı olarak dağıtmasıyla (*a.g.e.*, VIII, 527) sistemli hale gelmiştir. Mütevekkil-Alellah'ın divana kayıtlı askerlere sınıflarına göre sekiz, dört ve üç aylık (İbn Kesîr, X, 324), Müntasır-Billâh'ın on aylık (Ya'kûbî, II, 493), Müstâin-Billâh'ın beş aylık ve yaptığı ödemeye bütün devlet erkânını dahil eden Muktedir-Billâh'ın süvarilere üç, piyadelere altı aylık (Arîb b. Sa'd, s. 28) maaşlarını biat hakkı olarak dağıtması gibi örnekler uygulamanın yaygınlaştığını göstermektedir.

Dârühilâfe bütçesinden karşılanan, genellikle vezirler tarafından yürütülen mâlûlbey'a için bazan yeterli ödenek bulunamamaktaydı. Mu'tez-Billâh askerlerin on aylık maaşlarını biat hakkı olarak ödemek istemiş, bütçede bu miktarın bulunmadığını görünce iki aylık kısmını ödemekle yetinmiştir (Taberî, IX, 284). Bazan devlet hazinesini sarsacak kadar ağır bir masraf haline gelen, bazan da ayaklanmalara yol açan mâlûlbey'a, Abbâsîler'in siyaseten zayıflamasıyla birlikte iç karışıklıklara sebep olacak kadar kontrol dışına çıkmış ve zaman zaman askerlerle yeni halife arasında pazarlık konusu olmuştur.

Halife Me'mûn Merv'de bulunduğu sırada Bağdat halkı tarafından halife ilân edilen İbrâhim b. Mehdî askerlere altı aylık erzak biat hakkı olarak vermeyi vaad etti, bunu geciktirmesi askerlerin ayaklanmasına sebep oldu. Bunun üzerine askerlerden bir kısmına 200'er dirhem, bir kısmına da bu kıymette arpa ve buğday verilmesini emretti (*a.g.e.*, VIII, 557). Ayaklanan askerlere biatı yenilemeleri halinde günlük 2'şer dirhem ödeyeceğini söyleyen Mühtedî-Billâh hal'edilip öldürülmekten kurtulamamıştı (*a.g.e.*, IX, 465-469). Muktedir-Billâh, sık sık biat resmi isteyerek ayaklanan askerlere biatının yenilenmesinden dolayı üç defa biat hakkı dağıtmak zorunda kalmış (Dayfulah Yahyâ ez-Zehrânî, s. 146), sonuncusunda biat resmi isteyen askerlerin bir kısmının öldürülmesinden sonra biat tamamlanabilmişti. Cülûs bahşişi isteyerek ayaklanan askerler tarafından hal'edilen Muktedir-Billâh'ın yerine tahta çıkarılan Kâhîr-Billâh istekleri karşılamayınca iktidarda ancak iki gün kalarak canını zor kurtarmıştı. İkinci defa tahta çıktığı zaman biat hakkı olarak ödenen miktar, vezir İbn Mukle tarafından hazinede bulunan elbiselerle (İbn Miskeveyh, I, 199-200) Dârü'l-vizâre olarak bilinen konağın satılmasından elde edilen gelirin 1/8'inden karşılanmış (*a.g.e.*, I, 258) ve divana kayıtlı askerlere bir aylık, Mûnis el-Muzaffer'e bağlı olanlara üç aylık maaşları mâlûlbey'a olarak dağıtılmıştı (Arîb b. Sa'd, s. 156). Babasından boş bir hazine devralan Kâim-Biemrillâh cülûs bahşişi dağıtamayınca askerler ayaklanmış ve Irak Büveyhî Hükümdarı Celâlûddeve'nin yeni halife adına 3000 dinar gibi büyük bir meblağ bahşiş olarak dağıtması üzerine isyan bastırılabilmişti. Kâhîr-Billâh'ın yerine halife olan Râzî-Billâh, cülûs bahşişi ödeyebilmek için hapsettirdiği selefinden borç istediği gibi Müttakî-Lillâh emîrî'l-ümerâlıkta bıraktığı Beckem'den, Müstekfî-Billâh da emîrî'l-ümerâ Tüzün'den aldığı paraları dağıtmıştı. Abbâsî geleneklerine bağlı olarak hareket eden Büveyhî Hükümdarı Celâlûddeve ölünce askerler büyük oğlu el-Melikü'l-Azîz Ebû Mansûr'a haber gönderip kendisine bağlı kalacaklarını bildirdiler, ancak mâlûlbey'anın hemen ödenmesini şart koştular. Bunun üzerine hazinede meblağ karşılayacak miktarda para bulunmadığı için tehir edilmesini isteyen yazışmalar olmuştu. Celâlûddeve'nin ölüm haberini duyan yeğeni Ebû Kâlicâr, kumandan ve askerlere daha fazla mâlûlbey'ayı daha kısa zamanda ödeyeceğini bildirince as-